

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA NOVIODUNUM

I. ȘI AL. BARNEA

Paginile ce urmează reprezintă o continuare și completare a studiului *Noi descoperiri la Noviodunum*, publicat de I. Barnea în *Peuce*, VI, 1977, p. 103–108 + pl. I–XIII. Ele urmăresc o prezentare mai amănunțită și mai sistematică, însoțită de planul „săpăturilor de salvare” efectuate în 1970 și 1971 la „Pontonul Vechi”, com. Isaccea, jud. Tulcea, unde se află ruinele marii cetăți romane și apoi bizantine *Noviodunum*. Săpăturile au fost determinate de apele excepțional de mari ale Dunării din vara anului 1970, care au rupt noi porțiuni din malul sub care zac aseuse ruinele cetății. Prin ruperea malului, au fost dezvelite alte ziduri în afară de cele cunoscute și înregistrate în 1955 și 1956, când s-au efectuat în același loc primele „săpături de salvare”¹. Pentru identificarea și ridicarea în plan a ultimelor „descoperiri” ale Dunării, s-au executat noi „săpături de salvare”, între 10–26 septembrie 1970 și 7–23 octombrie 1971, când nivelul apelor fluviului era mult scăzut². Ca și în cele două rapoarte publicate în urma săpăturilor din 1955 și 1956, descrierea noilor descoperiri se va face începând de la vest spre est, în ordinea în care au fost numerotate atunci încăperile construcțiilor identificate de teren (a se vedea planul, Pl. 1).

În încăperile nr. 1–3 apele Dunării au întâmpinat rezistența zidurilor înalte de 1–2 m și în special pe a celor construite de-a lungul malului, care de aceea n-a putut fi rupt decât în mică parte, acolo unde înălțimea zidurilor a fost depășită de ape (Pl. 2/1). În colțul de SE al încăperii nr. 1 acum se poate observa că zidul de pe latura de S se întrerupe la distanță de 0,60 m de zidul de pe latura de E, creind o deschidere puțin mai îngustă decât o intrare obișnuită. Zidul de pe latura de S a încăperii nr. 3, lung de 7,60 m, este dublat la mijloc de un zid cu fața neregulată, lung de 5,40 m și gros de 0,40, ambele construite din piatră cu mortar amestecat cu prundiș, ca de altfel toate încăperile nr. 1–4. Încăperea nr. 4, din care în 1956 era dezvelit numai colțul de NV, a fost golită de ape în întregime, cu excepția colțului de SE, unde a mai rămas pe loc o mică porțiune din malul de pământ. Lățimea încăperii este de 7,80 m. Ea face corp comun cu încăperile nr. 1, 2 și 3, toate la un loc fiind atribuite celei de a doua fază de construcții, primei faze aparținând, după observațiile din 1956, zidurile legate cu mortar simplu³.

Mai departe spre E, pînă la platforma turnului nr. 7, Dunărea a avut de luptat cu ziduri masive, pe anumite porțiuni câte două-trei adosate unul altuia, la marginea pantei dealului. Pe unele din ele apele le-au curățat de pământ de jur împrejur, reușind să le culce la pământ, pe altele continuă să le roadă treptat la bază. La S de platforma turnului nr. 7, care în cea mai mare parte a timpului se află sub ape, malul a fost rupt pe o lățime de 4–5 m față de 1956. Aici apele au dezvelit două mici ziduri aparținând unei clădiri ce se întinde sub malul înalt de 4 m.

La S de încăperile marcate în 1955–1956 cu numerele 11, 12, 14 și 15, se afla un mare hypocaust, care a fost dezvelit numai în parte, restul continuând sub mal. El aparține unor terme, construite probabil în sec. II și refăcute în sec. IV. La S de încăperea nr. 11, din care s-au păstrat numai ultimele pietre din temelie, apele au dezvelit fața de NV și parte din interiorul unei alte mici încăperi asemănătoare (11 a). Aceasta este

mărginită pe latura de E de un zid lung de 3 m și gros de 0,70 m, construit din piatră cioplită neregulat alternând cu 4 rânduri de cărămizi, ale căror dimensiuni variază între 0,24–0,33 m, grosimea lor fiind de 0,05 m. Zidul păstrat pe înălțimea de circa 2 m, este legat cu mortar cu cărămidă sfărâmată. Grosimea stratului de mortar dintre cărămizi este egală cu grosimea cărămizilor, iar pe alocuri mai mică. Latura de N a încăperii are 7 m lungime și se păstrează mai puțin bine. Pe latura de S, aflată sub malul scobit de ape, la 0,75 m de colțul de SE, zidul prezintă o deschidere, a cărei lățime nu poate fi determinată, din cauza malului înalt care o acoperă. Latura de V se termină printr-un perete arcuit în formă de absidă, ca și încăperea nr. 11, situată imediat la N (Pl. 2/2). Pe fața exterioară a zidului absidei, păstrat pe înălțimea de peste 2 m, se văd rânduri de pietre alternând cu câte 4 rânduri de cărămizi având același dimensiuni ca și cărămizile de pe latura de E a aceleiași încăperi. Pe alocuri în partea de sus a zidului arcuit al absidei, au fost folosite fragmente de cărămizi de diferite dimensiuni, și chiar fragmente de olane de acoperiș. În interiorul încăperii nr. 11 a, a fost dezvelită o mică platformă neregulată de zid, legată cu mortar cu cărămidă sfărâmată. Platforma are dimensiunile de circa 1,40 × 1,40 m și grosimea de 0,35 m, fiind susținută de picioare (*suspensurae, pilae*) de cărămidă, cu fiecare latură de 0,28 m și grosimea de 0,05 m, iar în colțul de NE chiar de un tub de ceramică înalt de 0,50 m, folosit ca picior de susținere.

Hypocaustul din încăperea nr. 12 fusese dezvelit în mică parte cu prilejul săpăturilor din 1955⁴. În 1970 Dunărea a rupt o porțiune mai mare din malul înalt de peste 4 m de deasupra încăperii, prăvălindu-l înăuntru și apoi spălându-l treptat, așa încât numai picioarele de cărămidă, păstrate pe înălțimea maximă de 0,40–0,50 m, au mai rămas îngropate în pământ. În urma săpăturilor din 1970 și 1971, la sud de cele trei rânduri de câte șase picioare de cărămidă, dezvelite în 1955, au fost descoperite alte șase rânduri (pe plan, nr. 42), construite din cărămidă și mortar cu cărămidă sfărâmată, alternând pe alocuri cu tuburi cilindrice de lut ars, așezate în poziție verticală pe baze de câte două cărămizi. Numeroase fragmente de astfel de tuburi și de *tegulae mammatae* s-au găsit amestecate în stratul de dărîmături, cenușă și pământ. Altele se văd în profilul malului sub care continuă hypocaustul. Pe latura de V a aceleiași încăperi a hypocaustului, lângă zidul ce o separă de încăperea cu absidă dinspre V (11 a), se înalță două mici bolți de cărămidă, dispuse perpendicular una pe cealaltă (Pl. 3/1). Deasupra lor se mai păstrează o mică bucată din pavajul gros de mortar din var amestecat cu nisip și cărămidă sfărâmată. Printre dărîmăturile dinăuntru încăperii nr. 42 s-au găsit o cărămidă întregă și două fragmente purtînd ștampila *Classis Flavia Moesica*, una din acestea de pe urmă (Pl. 5/2) avînd o grosime neobișnuit de mare (0,09 m)⁵. Pe latura de E încăperea nr. 42 este închisă de un zid cu fața destul de neregulată (Pl. 3/2), înalt de 3 m și gros de 0,80 m, construit peste bazele unor picioare de cărămidă ale hypocaustului, probabil în secolul V, fiind presupunem că termele au fost scoase din uz. Pînă la înălțimea de 2,50 m zidul este din pietre legate între ele cu mortar amestecat cu prundiș. Mai sus, pe restul de 0,50 m, se află 4 și chiar 5 rânduri de cărămizi suprapuse, cu latura de 0,33 m și grosimea de 0,04 m, separate prin câte un strat de mortar avînd aproximativ aceeași grosime ca și cărămizile.

Dincolo de zid, în încăperea nr. 41, au fost descoperite 4 rânduri de câte 8 picioare (*suspensurae*) de cărămizi ale hypocaustului, care continuă sub mal (Pl. 4/1). Peste bazele celui de al V-lea rînd, care se află spre N, a fost înălțat un zid, care se închide cu cel de pe latura de E a încăperii nr. 42, atribuit secolului V (v. mai sus). Din picioarele acestei porțiuni de hypocaust se mai păstrează câte una pînă la 4 cărămizi suprapuse, fiecare cu dimensiunile de 0,28 × 0,28 m și grosimea de 0,06 m, legate între ele de asemenea cu mortar cu cărămidă sfărâmată. Ele stau pe un pat de mortar avînd aceeași compoziție (*opus signinum*), gros de 0,11 m, care, la rîndul lui, zace pe un strat gros de pietre amestecate cu moloz, provenind, se pare, din dărîmături mai vechi. În stratul de dărîmături din hypocaust s-au găsit mai multe fragmente de tuburi ceramice, asemănătoare cu cele din încăperea nr. 12, folosite ca și acelea, ca picioare de susținere (*suspensurae, pilae*). Unul din aceste tuburi, păstrat aproape în întregime, are înălțimea de 0,47 m, diam. interior de 0,11 m și grosimea peretelui de 0,015 m. Pe o latură, la mijloc, e perforat de o gaură

cu diam. de 0,07 m, necesară pentru circulația aerului cald (Pl. nr. 4/1, în fund). Pe pavimentul hypocaustului se afla un strat de funingine gros de câțiva cm⁶.

Patul de mortar pe care se înalță *pilae*-le hypocaustului din încăperea nr. 41 se întrerupe la 5,50 m distanță de zidul de pe latura lui de V, fără să fie mărginit și pe această latură de vreun zid, după cum era de așteptat. În schimb, temelia zidului de pe latura de N continuă mai departe spre E. Peste această temelie și imediat la S de ea, s-a păstrat un rest de pavaj de cărămizi cu laturile de câte 0,26 × 0,27 m și grosimea de 0,05 m (Pl. 4/2). Excepție fac două cărămizi lungi de câte 0,55—0,56 m. Pavajul datat de noi în sec. V—VI, este mărginit pe latura de E de un zid gros de 0,80 m, cu direcția N—S, care continuă sub mal, în al cărui profil se observă și continuarea pavajului de cărămidă. Înspre colțul de SE, aștit pavajul cît și zidul au fost rupte de o groapă cu diam. de 1,80 m, în a cărei umplutură s-au găsit fragmente ceramice feudale timpurii, printre care și unul de amforă cu tortile supraînălțate (sec. XII — Pl. 16 —), oase de animale, solzi de pește și o monedă bizantină de bronz din sec. XI, foarte prost conservată.

La E de încăperea nr. 41 s-a descoperit parte dintr-o mică încăpere, lată de 2,85 m, în care, lângă zidul de E, s-a păstrat de asemenea un rest din pavajul de cărămidă. Într-o altă încăpere, (nr. 40), situată spre E de aceasta din urmă, s-au aflat *in situ*, jumătățile inferioare a două chiupuri (*dolia*), unul cu diam. de 1 m, iar celălalt de 1,15 m (Pl. 4/1).

O încăpere mult mai mare (nr. 39), lungă de 15,85 m, se întindea imediat spre răsărit, la S de camerele marcate în 1956 cu numerele 15 și 16. Această încăpere are aspectul unui coridor orientat E—V, lat de circa 3 m, mărginit pe latura de S de un zid, întrerupt pe cît se pare de două intrări, dintre care a fost dezvelită în întregime numai una (cea de E), avînd lărgimea de 2,75 m (Pl. 1 și 4/5). Demn de observat este faptul că, de o parte și de alta a intrării, pentru a se obține colțuri cît mai regulate, zidul a fost construit pe toată înălțimea numai din cărămizi și mortar, fără piatră. Aceeași tehnică a fost folosită la deschiderea de pe latura de S a încăperii nr. 11 a și la unele clădiri din secolul IV de la Dinogetia (Therme, *domus*).

În afara zidului de pe latura de sud a încăperii-coridor nr. 39, către colțul de SE, și la adîncimea de 3 m față de nivelul solului actual, s-a descoperit un strat de cărbune de lemn, gros de circa 5 cm, în care a apărut o monedă de bronz din secolul IV e.n., un opaiț întreg din a doua jumătate a aceluiași secol (Pl. 10) ș.a. Același strat de arsură se mai poate observa și în alte părți ale profilului malului rupt de apele Dunării, el putînd fi pus în legătură cu vreo distrugere a cetății către sfîrșitul secolului al IV-lea.

Zidul masiv, legat cu mortar cu cărămidă sfărîmată, care pornește din zidul de incintă, în dreptul turnului nr. V și mărginește încăperea nr. 16 pe latura de E, — supra-pune spre S colțul și latura de E a încăperii nr. 39, al cărei zid mult mai subțire (0,60 m) legat cu mortar cu pietriș mărunț, a putut fi urmărit pe lungimea de 3,50 m, pînă la mal. Zidul masiv aparține secolului IV, iar cel subțire probabil secolului II. Cu prilejul ultimelor săpături s-a observat în plus că zidul masiv prezenta pe latura de E, la 2,25 m de extremitatea lui sudică, un pînten lat de 1,50 m și gros de 0,60 m (în încăperea nr. 17).

Zidul de pe latura de E a încăperii nr. 17, corespondent celui precedent, descoperit de asemenea aproape în întregime în 1956, continuă spre S, de la pîntenul de pe latura de V, pe o lungime de 2,40 m, avînd la capătul de sud lățimea de 2,32 m. Acest zid era prevăzut pe latura de V cu un pînten de 2 × 1,50 m. Deasupra pîntenului, lângă colțul unui postament de zid înalt de 0,15 m, lung de 1,16 m și lat de 0,58 m, este fixat un obiect cilindric de fier cu diam. de 0,20 m și înălțimea de 0,18 m, avînd în centru un mare piron cu vîrf acut în sus, iar în margine o ureche perforată transversal (v. Pl. 1 și Pl. nr. 4/4). Probabil că în el era înfipt un par de lemn, a cărui întrebuintare n-o putem determina. După cum s-a presupus în 1956, între cele două ziduri masive se afla un drum de acces în cetate, care avea o întărire cu totul specială⁷.

La SE de drumul de acces în cetate, pe care l-am amîntit, se înalța clădirea altor terme, din care au fost dezvelite în 1956 temeliele a trei încăperi (19, 20 și 21) aparținînd probabil unor foste bazine⁸. În campania din 1971, la S de încăperile nr. 19 și 21 s-a descoperit un mare hypocaust Nr. 38 și Pl. 4/2)⁹, comunicînd pe latura de

E cu un *praefurnium* (nr. 37). Latura de N, lungă de 16,65 m, și cea de E, de 3,58 m, sînt singurele descoperite în întregime. Latura de V a fost dezvelită numai pe lungimea de 1,80 m, restul continuînd sub mal. Latura de S a fost degajată de la colțul de SE pînă la deschiderea ce se află la 2,38 m V de acesta. Mai departe hypocaustul se lărgeste, zidul de pe latura de S aflîndu-se la o distanță necunoscută sub malul înalt de circa 5 m unde n-a mai putut fi urmărit. Zidurile hypocaustului au grosimea de circa 0,90 m și se păstrează pe înălțimea maximă de 1,30 m. Ele sînt construite din piatră cioplită neregulat, alternînd cu 4 rînduri de cărămidă și legate cu mortar amestecat cu cărămidă sfărîmată. Cărămizile din ziduri au latura de cîte 0,33 m, grosimea stratului de mortar dintre rîndurile de cărămizi fiind de cîte 0,05—0,065 m.

Interiorul hypocaustului nr. 38 este pavat cu cărămizi pătrate cu latura de 0,33 m și împărțit în trei compartimente (despărțituri), unul mai îngust, ca un fel de *fauces*, spre E, cu laturile de $3,58 \times 2,38$ m, iar celelalte două, dinspre V, cu latura de N de cîte 4,10 și respectiv 4,20 m, restul de trei laturi neputînd fi precizate, din cauză că zidul de S al hypocaustului este ascuns sub mal. Cele trei compartimente erau separate prin două rînduri transversale de stîlpi groși de cărămidă, în cîte 4 colțuri, fiecare stîlp avînd dimensiunile de circa $0,90 \times 1$ m, cu excepția celor alipiți de zidul de N, care erau numai niște jumătăți de stîlpi (v. Pl. nr. 4/2). Stîlpii au dispărut aproape în întregime. Mai bine s-au păstrat jumătățile alipite de latura de N. În partea de sus stîlpii erau uniți prin arce de cărămidă dispuse în sens transversal (N—S), ca, de ex., la hypocaustul termelor de la Dinogetia¹⁰. Un indiciu în acest sens îl oferă o jumătate de stîlp angajat pe latura de N, unde cărămizile de deasupra erau ușor înclinate spre interior. Oricum, rostul stîlpilor masivi era de a susține cît mai bine planșeul gros, în *opus signinum*, al încăperilor de deasupra, în punctele respective aflîndu-se foarte probabil și cîte un zid despărțitor. Din cele cinci rînduri de *suspensurae (pilae)*, cîte au fost descoperite, în anumite locuri se păstrează numai urmele sau nici atîta, iar în altele, de la unul pînă la 8 rînduri de cărămizi pătrate, suprapuse, ajungînd în unele cazuri pînă la 0,80—1 m înălțime (Pl. 4/2). Cărămizile unor *suspensurae* au dimensiunile de $0,26 \times 0,26$ m, ale altora de $0,33 \times 0,33$ m sau $0,35 \times 0,35$ m și grosimea de 0,04—0,045 m, grosimea mortarului de legătură fiind de 0,06—0,07 și chiar 0,09 m.

Pe latura de N hypocaustul se prelungea în încăperea nr 21 cu o mică absidă de zid, descoperită în 1956 către colțul de SE al acesteia¹¹, comunicînd cu ea printr-o arcadă de cărămidă, distrusă între timp de căutătorii de materiale de construcții, deși fusese acoperită din nou cu pămînt, la încheierea săpăturilor din acel an.

La mijlocul laturii de E a hypocaustului se află o deschidere largă de 0,60 m, mărginită de cîte un rînd de cărămizi și avînd un prag de forma unui postament, înalt de 0,50 m și lung de 1,10 m, construit din cărămizi de mari dimensiuni (Pl. 4/3). Aceasta era gura de foc care făcea legătura cu încăperea *praefurnium*-ului, situat imediat la E (nr. 37). În gura de foc s-a găsit un strat de cenușă gros de circa 0,20 m, iar cărămizile și pietrele de pe margine și din prag erau răscoapte și corodate de dogoarea focului¹². Încăperea — *praefurnium* nr. 37 avea latura de N lungă de 2,45 m, prevăzută la bază, pe fața interioară, cu un prag ca un soclu lat de 0,40 m. Această latură se întrerupe la 0,90 m distanță de zidul de E, creînd în acest punct o deschidere prin care încăperile 36 și 37 comunicau între ele. Laturile de E și V ale *praefurnium*-ului au fost dezvelite pe lungimea de 3,70 m și respectiv 4 m, restul continuînd sub mal, unde se ascunde și latura de S.

Printre dărîmăturile dinăuntru hypocaustului nr. 38 s-au găsit numeroase fragmente de cărămizi, pietre și mortar, iar pe paviment un strat de funingine gros de cîteva cm. De menționat în mod special o bucată din pavimentul în *opus signinum* de deasupra *pilae*-lor de cărămidă, avînd o scliviseală fină pe deasupra, cu laturile de $0,83 \times 0,60$ m și grosimea de 0,17 m. Mai multe bucăți asemănătoare s-au găsit în hypocaustul termelor de la Dinogetia¹³. O cărămidă bipedală, păstrată aproximativ pe jumătate, avea latura întreagă de 0,60 m și grosimea de 0,06 m. La acestea se adaugă cîteva *tubuli* de lut ars, lungi de cîte 7,5, 8,5 și 9,5 cm (Pl. 5/3—4), și piroane de fier avînd lungimea de 18,5 și 20 cm (Pl. 5/5—7), folosite la fixarea *tubuli*-lor în pereți. Demn de observat că în hypocaustul

thermelor din acest loc nu s-au găsit *tegulae mammatae*, nici tuburi mari de lut ars, folosite ca *suspensurae*, nici vreo cărămidă cu ștampila CL.FL.M., — încă o dovadă a datării lor mai târziu, în secolul IV e.n. În sprijinul unei astfel de datări poate fi citată și o monedă constantiniană de bronz, descoperită în *praefurnium*.

La E de *praefurnium*, de-a lungul malului rupt de ape pe lățimea de circa 4 m, între anii 1956—1971, au fost interceptate în continuare unele din zidurile descoperite mai jos pe plajă cu 15 ani în urmă și au apărut în plus altele necunoscute. La extremitatea de E a încăperii nr. 33, peste temelia unui zid cu mortar cu cărămidă sfărîmată (sec. IV), orientat N—S, s-a suprapus, în secolul VI, un zid de piatră legat cu pământ, cu direcția E—V, care constituie latura de S a unei încăperi largi de 6,25 m.

În apropierea malului, aproximativ la mijlocul distanței dintre laturile de E și V ale aceleiași încăperi (nr. 33) și la adâncimea de 3,70 m față de mal, s-a descoperit un cotlon („pietrar”) feudal timpuriu (sec. X), construit peste depunerile romane, în care s-a adâncit cu 0,10 m. Spre deosebire de „pietrarele” cunoscute la Dinogetia — Garvăn, acesta era alcătuit din două pietre mari așezate în unghi drept, peste care și împrejur fuseseră așezate alte pietre mai mici. În unghiul format de pietre s-a găsit un strat de cenușă gros de câțiva cm. Sub colțul de NV al aceleiași încăperi (nr. 33) s-a descoperit o mare platformă dreptunghiulară (6,75 × 4,70 m), de zid din piatră și cărămizi, legate cu mortar cu cărămidă sfărîmată, ce continuă aproape în toată încăperea marcată cu nr. 34. Rostul ei nu poate fi precizat. Alte două resturi de platforme de mortar amestecat cu cărămidă sfărîmată au apărut către colțul de NE al încăperii nr. 33. Ele arată, probabil, locurile unde a fost preparat mortarul pentru zidul de incintă și turnurile din apropiere, refăcute din temelii la începutul secolului IV e.n.

În ceea ce privește epoca feudalismului timpuriu, în afară de cotlonul menționat mai sus, se poate adăuga observația că în malul neregulat rupt de ape apar din loc în loc gropi de bordeie și de provizii, care prin forma și mărimea lor amintesc pe cele de la Dinogetia-Garvăn din secolele X—XII e.n.

În afară de cele arătate, în campaniile de săpături „de salvare” din 1970—1971, precum și în cele anterioare, îndeosebi în 1964 și 1967, iar după aceea în 1973, când s-au efectuat secțiunile S3—S6, pentru urmărirea laturii de sud a cetății¹⁴, au fost făcute numeroase descoperiri mărunte, începînd din epoca neolitică pînă în cea feudală (sec. XIV) și chiar mai târziu, în timpul stăpînirii turcești. Cele mai numeroase sînt fragmentele ceramice și monedele. Unele au fost culese pe plajă, în urma retragerii apelor Dunării, altele au fost găsite în pămîntul prăvălit din mal și încă nespălat de ape, o a treia categorie în secțiunile marcate cu siglele S3—S6, iar ultimele la suprafața terenului din cetate sau din afara acesteia, în așezarea civilă și în cîmpul imens al cimitirelor ce se întind la sud de promontoriul pe care se înălța orașul roman și apoi bizantin.

Pe plaja spălată de ape s-au găsit o daltă neolitică și un fragment de topor din piatră verzuie șlefuită, probabil din epoca bronzului. Aceștia li se adaugă mai multe fragmente ceramice din prima epocă a fierului (Pl. 6/2), găsite majoritatea la poalele de NV ale promontoriului pe care se afla cetatea romano-bizantină. Două mănăși fragmentare ștampilate de amfore elenistice, dintre care una rhodiană, iar cealaltă probabil din insula Samos, au fost culese pe plaja Dunării¹⁵.

Printre ruinele thermelor atribuite secolului II s-au descoperit alte cîteva fragmente de cărămizi (Pl. 8) și un fragment de olană de acoperiș, cu ștampila CL(*assis*) FL(*avia*) M(*oesica*)¹⁶. Unul dintre acestea, aflat în încăperea nr. 42, provine dintr-o cărămidă cu grosime neobișnuită de 9 cm (Pl. V). În hypocaustul din aceeași încăpere s-au găsit două piroane de fier avînd floarea și lungimea de cîte 9 cm (Pl. 9/3—4), iar în cel din încăperea nr. 38, doi tubuli întregi, unul lung de 8,5 cm, iar celălalt de 9,5 cm (Pl. 5/3—4) și două piroane de fier, lungi de cîte 0,20 m fiecare (Pl. 5/5—7), servind la fixarea tubuli-lor în pereți. O cărămidă întregă, hexagonală, cu fiecare latură de 7,5 cm și grosimea de 4 cm, provine din vreun mic stîlp sau paviment. Tot epocii romane îi aparțin un fragment de placă de marmură albă, cu o margine profilată, ce făcea parte dintr-o balustradă, și cîteva *tesserae* de mozaic de diferite culori, împrăștiate pe plajă. Pe aceeași plajă au fost culese cîteva fragmente de vase de marmură sau piatră romane, printre care unul din

piatră locală zgrunțuroasă, de culoare gri, pe al cărui fund este adâncită o cruce monogramatică, flancată de literele C și E¹⁷ și puține greutatea pentru plase de pescuit, de formă circulară neregulată, perforate în centru, tăiate din bucăți de cărămizi.

Din rindul ceramicii romane menționăm în primul rând un ulcior întreg, înalt de 0,26 m, din pastă de bună calitate și bine arsă, gălbui-roșiatică, cu corpul ovoidal, gîtul înalt, gura largă, în formă de pilnie, toarta subțire și fundul inelar, ușor lăfit, acoperit pe jumătatea superioară cu un strat subțire de vopsea castanie (Pl. 6/1). Databil în secolul II e.n., ulciorul a fost găsit întâmplător, în 1956, la vreo 2 km sud de cetate, în zona cimitirului roman timpuriu. Aceluiași secol îi aparțin un fragment de farfurie de *terra sigillata*, decorat în tehnica barbotină (Pl. 6/3) și un castronaș-miniatură, înalt de 3 cm și cu diam. gurii de 8 cm, cu firnis roșiatic, șters aproape în întregime (Pl. 6/4), ambele găsite pe plaja Dunării. Mai multe fragmente de farfurii și castroane din pastă de calitate superioară roșiatică, gălbuie sau cafenie, din secolele II—VI, au apărut fie pe plaja Dunării, fie în secțiunile amintite de pe latura de est a cetății (Pl. 6/5 și 7). Dintre celelalte fragmente de vase ceramice romane mai amintim aici partea superioară a unui ulcior (Pl. 6/6), un fragment de căniță (Pl. 6/7) și un mic capac de amforă în formă de ciupercă (Pl. 6/8), toate din sec. V—VI e.n.

Cele mai numeroase fragmente ceramice romane provin din amfore de diferite forme și mărimi, majoritatea aparținând secolelor IV—VI e.n. Dintre acestea o mențiune specială merită trei amfore aproape întregi din secolul VI e.n. Una din ele, mai mică și subțire, păstrată pe lungimea de 0,43 m (îi lipsește partea inferioară), cu toartele mici și plate, avînd suprafața vopsită cu culoare roșie-cafenie, peste care, de la gît în jos, s-a aplicat un strat de vopsea albă (Pl. 8/1), a fost găsită în 1967 în malul rupt de apele Dunării. Celelalte două, mai mari, de tipuri bine cunoscute și anume una cilindrică înaltă de 0,78 m cu virful ascuțit (Pl. 8/2), iar cealaltă sferoidală, păstrată pe înălțimea de 0,53 m și cu diam. de 0,42 m, avînd un brîu din trei caeluri orizontale la mijloc și decorată cu striuri mărunte, adînci și ușor ondulate pe partea superioară a corpului (Pl. 8/3), ambele întregite din fragmente, au apărut sub stratul de dărîmături și arsură din secțiunea S6, la adîncimea de 2,60 m de la suprafața solului actual. Unele fragmente din umărul amforelor poartă resturi de inscripții cu vopsea roșie, în limba greacă, indicînd de obicei capacitatea vasului (Pl. 9/1—2)¹⁸, iar altele, mai bine păstrate, pentru că erau mai compacte și mai rezistente, ne arată forma gurii și a fundului acestei categorii ceramice atît de mult răspîndite în antichitatea greco-romană (Pl. 9).

Opaițele romane de lut ars sînt reprezentate de un exemplar aproape întreg (ruptă *ansa* inelară), pe al cărui disc este înfățișată o pasăre pe o rămurea (Pl. 10/1), de un fragment cu ramuri de disc (Pl. 10/2), ambele din secolul II e.n.; de două exemplare din secolul IV (Pl. 10/3, 5), dintre care unul (Pl. 10/5) modelat cu mîna și de altele din secolele V—VI, întregi sau fragmentare (Pl. 10/4, 6—9)¹⁹. De precizat că exemplarele din Pl. 10/1, 6 au fost găsite în zona cimitirelor de la sud de cetate, iar celelalte în săpăturile menționate din cuprinsul așezării întărite.

Tot aici trebuie amintit un văscior — miniatură, înalt de 6 cm, lucrat cu mîna, din pastă negricioasă de calitate inferioară, amestecată cu pietricele, descoperit pe plaja Dunării și pe care-l atribuim secolelor VI—VII e.n. (Pl. 14).

În același sector de NE al cetății, pe plaja Dunării sau în secțiunile S3—S6, s-au mai găsit numeroase fragmente de geam și de vase de sticlă, îndeosebi de pahare din epoca romană, precum și diferite obiecte mărunte, din care menționăm o statueta de bronz reprezentînd un amoraș, fragmentară și tocită de ape (Pl. 11); o fibulă de bronz cu bumbi în formă de ceapă (Pl. 13), o cataramă fragmentară de bronz, pe care este incizată figura unui pește (Pl. 13)²⁰, cîte o cheie de bronz și de fier (Pl. 13), un mîner de *stilus* de corn, decorat (Pl. 13), un piepten de corn, de formă dreptunghiulară, cu două rînduri de dinți (7,5 × 4,2 cm), consolidat la mijloc cu două plăcuțe fixate cu nituri de fier²¹ (Pl. 13) și o gemă din piatră roșie (1,3 × 1 cm), pe care este incizată o figură fantastică de cocoș (Pl. 12/1).

În ceea ce privește descoperirile aparținînd epocii feudale timpurii (sec. X—XIII), trebuie amintite mai întîi unele unelte, cum sînt: greutatea de cărămidă pentru plasa

de pescuit, două cuțite de fier, câteva gresii pentru așcutit, un cîrlig de bronz și altul de fier pentru pescuit, o fusaiolă de lut ars și câteva din piatră roșiatică, dintre care una cu semne incizate (Pl. 12/5). Un mîner din tablă de aramă, lung de 0,14 m (Pl. 13), descoperit în S5, în nivel de locuire aparținînd secolului al XII-lea, îmbrăca probabil un mîner de lemn azi dispărut. Din același metal este o toartă de căldare de un tip obișnuit (Pl. 13). Mai sînt de amintit aici trei mînere de corn, dintre care unul fără nici un ornament (Pl. 13), altul împodobit cu un frumos decor împletit (Pl. 12/16), iar al treilea în formă de protomă de cal stilizat, decorat cu cerculețe concentrice (Pl. 12/7)²³.

Ceramica feudală timpurie (sec. X—XIII) constituie categoria de materiale arheologice cea mai numeroasă, fiind reprezentată prin fragmente, majoritatea de vase locale și mai puține de import. Fragmentele ceramice locale provin aproape toate din oale-borcan de uz comun, de obicei fără toartă, lucrate la roată, din pastă nisipoasă, arse inegal și decorate cu incizii orizontale, uneodată suprapuse pe umăr de incizii oblice, altele cu incizii în val sau cu șiruri de impresiuni executate cu roțița dințată (Pl. 14 și 15). Printre fragmentele mai timpurii (sec. X—XI) se află și unele funduri de vase cu mărci de olar (Pl. 14). Din rîndul aceluiași fragmente mai timpurii fac parte unul din pastă cărămizie, cu toartă tubulară și o bandă de incizii fine pe umăr (Pl. 14) și altul din pastă de caolin, cu dungi cu vopsea roșie la exterior²⁴. Fragmentele de căldări de lut ars (Pl. 15/14), ca și cele de castroane tronconice cu pereții înalți și de opaite în formă de castronase cu pereții scunzi, se întîlnesc mai rar. Oalele mai tîrzii (sec. XII—XIII) se caracterizează prin pasta lor mai curată și printr-o tehnică de lucru superioară (lucrate la roata rapidă și bine arse), unele avînd buza oblică, nerăsfrîntă în afară, altele cu buza puternic răsfrîntă înspre exterior și șentuită de-a lungul. Toarta este aproape nelipsită, iar decorul în caneluri orizontale trasate regulat pe umăr, cel mai răspîndit.

Ceramica feudal-timpurie de import este reprezentată printr-un număr mic de amfore sferoidale (sec. X—XI)—Pl. 15/1 și 15, — unele cu semne incizate, de amfore piriforme cu torțile supraînălțate (sec. XII) — Pl. 16 —, de ulcioare (Pl. 16) și de oale bizantine toate nesmălțuite, de tipul celor bine cunoscute sub formă de exemplare întregi de la Dinogetia-Garvăn²⁴. Fragmentele de vase cu smalt verde măsliniu sînt puține, cel puțin judecînd după descoperirile de pînă acum. Mai numeroase sînt fragmentele de castroane și farfurii bizantine, cu smalt de diferite culori, unele de proveniență constantinopolitană, majoritatea decorate în tehnica sgraffito²⁵ și aparținînd epocii Comnenilor, cînd apar și cele mai multe monede bizantine la Noviodunum. Printre achizițiile din anul 1971 ale șantierului se numără și un mic vas aferoconic de lut ars, folosit pentru transport mercurului. Vasul a fost găsit întîmplător, în orașul Isaceea, împreună cu un alt exemplar, intrat într-o colecție particulară, și se aseamănă cu unele vase descoperite la Orheiul vechi și Cetatea Albă (R. S. S. Moldovenească)²⁶, datînd probabil din secolele XIII—XIV²⁷.

Dintre obiectele de podoabă feudale timpurii, găsite majoritatea pe plaja Dunării, cele mai numeroase sînt fragmentele de brățări de sticlă, de culoare albastră sau verzuiie, mai rar negricioasă și gălbuie. Variate ca formă și dimensiuni, ele sînt împodobite adesea cu ornamente lineare colorate. Cîteva au înspre exterior proeminențe cu capătul rotunjit, dispuse oblic, la distanțe egale între ele. Tot de sticlă sînt cîteva mărgelile și fragmente de inele de diferite culori.

Piesele mărunte de metal folosite ca podoabe sau ca accesorii de îmbrăcăminte, sînt puține: un mic cercel evasiglobular, din firicel de bronz, pe care sînt aplicate bobite de argint (Pl. 13); un cercel mai mare decît cei obișnuiți, dintr-un aliaj de bronz și argint, lucrat în pseudo-filigran, alcătuit dintr-o tijă circulară (diam. exterior 4 cm), pe care este prinsă o mică sferă cu cîteva proeminențe (Pl. 13) găsit la un loc cu un inel simplu de bronz și cu două monede de la Manuel I Comnenul (1143—1180), în secțiunea S6, la adîncimea de 1,80m, față de nivelul actual al terenului; circa jumătate dintr-un pandantiv circular de bronz, în care este înserisă o cruce ajur, cu capetele brațelor barate (Pl. 13); un mic pandantiv (Pl. 13) și un nasture (Pl. 13), ambele de bronz, piriforme; o aplică circulară, din același metal, decorată cu nervuri circulare, concentrice și radiale (Pl. 13); o mică brățară de bronz, decorată pe fața exterioară cu un ornament alcătuit

din cîte patru cercelete dispuse cruciform, ce se repetă de șase ori, între cîte două și trei linii transversale (Pl. 18/3); două cataramе de bronz (Pl. 13) și una de fier (Pl. 13); două limbi de curea de bronz (Pl. 13) și o mică rondelă de os (diam. 1,7 cm), plan-convexă în secțiune, decorată pe fața curbă cu un ornament incizat de forma literei A, ce se repetă de șase ori (Pl. 13)²⁸.

O mențiune aparte merită mai multe cruciulițe, majoritatea de bronz, iar cîte una de plumb sau piatră, folosite ca obiecte de cult personal și păstrate parte din ele în întregime. Diferite ca formă și mărime, unele sînt simple, altele duble-relieviar. Primele sînt împodobite de obicei cu motive geometrice (Pl. 12/4), iar cele de al doilea cu Hristos pe cruce, Maica Domnului și figuri de sfinți²⁹.

O deosebită importanță prezintă sigiliile de plumb bizantine dintre care majoritatea au fost publicate³⁰.

Din marele număr de monede romane, bizantine, tătarăști și turcești, amintim numai un tezaur alcătuit din 88 exemplare, din bronz sau billon, întregi și fragmentare, începînd cu Alexios I Comnenul (1081—1118) și terminînd cu imitații ale imperiului latin de Constantinopol (1204—1261). De menționat că aproape jumătate din monedeposartă efigia împăratului Manuel I Comnenul (1143—1180). Tezaurul a fost descoperit în 1973, în secțiunea S6, la adîncimea de 1,25 m față de nivelul solului actual. (vezi ilustrația p. 503)

NOTE

1. *Materiale*, IV, 1967, p. 165—174 și V, 1969, p. 461—473.
2. La săpături au participat I. Barnea și Al. Barnea. Ridicarea în plan a fost făcută de arhitectele Anișoara Sion și Valeria Dănilă.
3. *Materiale*, V, op. cit., p. 461.
4. *Ibidem*, IV, p. 163, fig. 10.
5. I. Barnea, în *Peuce*, VI, 1977, p. 104.
6. *Ibidem*.
7. *Materiale*, V, p. 464.
8. *Ibidem*, p. 466.
9. I. Barnea, op. cit., pl. V.
10. *Ibidem*, p. 104—106; I. Barnea, *Les thermes de Dinogetia*, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 239—243, fig. 9—12.
11. *Materiale*, V, p. 464—466, fig. 2.
12. I. Barnea, în *Peuce*, VI, p. 104 și pl. V.
13. *Idem*, *Les thermes de Dinogetia*, op. cit., p. 232 și 235.
14. *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 481, nr. 80; XII, 1968, p. 432, nr. 74 și XIX, 1976, p. 290, nr. 105; I. Barnea, în *Peuce*, VI p. 105—106.
15. Cedate pentru publicare lui F. Topoleanu de la Muzeul „Delta Dunării” din Tulcea.
16. A se vedea și *Peuce*, VI, pl. IV (p. 112).
17. I. Barnea, în *Pontica*, X, 1977, p. 281, nr. 24, fig. 4/2.
18. *Ibidem*, p. 282, nr. 25, fig. 4/1 și *Peuce*, VI, p. 117, d.e.
19. Exemplarul din fig. 16/6 este reprodus și în *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 539, fig. 50/3.
20. Publicată de I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977, fig. 89/2.
21. Cf. Gudrun Gomolka, (*Iatrus*) *Katalog der Kleinfunde*, în *Klio*, 47, 1966, p. 339, pl. IX.
22. A se vedea și *Peuce*, VI, p. 107—108 și pl. XIII, d-i, (p. 121).
23. Cf. *Dinogetia*, I, București, 1967, fig. 100—102.
24. *Ibidem*, fig. 154—166.
25. *Ibidem*, p. 230—249.
26. G. D. Smirnov, *KS*, 56, 1954, p. 27 și 37; N. Constantinescu, *SCIV*, X, 1969, 2, p. 444—445, fig. 5; V. Spinei, *ibidem*, 21, 1970, 2, p. 254—255 (fig. 2/3).
27. Vasul a fost cedat spre publicare lui Gh. Mănușu-Adameșteanu de la Muzeul „Delta Dunării”, Tulcea.
28. Cf. *Dinogetia*, I, fig. 173/29.
29. I. Barnea, în *Peuce*, VI, pl. XIII, a, b, c; *Idem*, *Arta creștină în România*, 2, București, 1981, pl. 59—62.
30. *Idem*, în *SCN*, IV, 1968, p. 239—247 și VI, 1975, p. 159—162.

LES FOUILLES DE SAUVEGARDE DE NOVIODUNUM

(RÉSUMÉ)

L'article traite des résultats des « fouilles de sauvegarde » pratiquées en 1970 et 1971 dans la cité de Noviodunum, fortification romaine d'abord et ensuite byzantine. Ces résultats ont fourni de nouvelles données à ce sujet, enrichissant le matériel déjà publié (*Peuce*, VI, 1977, p. 103—108). Les

auteurs donnent la description détaillée des ruines submergées par les eaux du Danube dans l'aile nord-est — phénomène intervenu après les premières fouilles de sauvegarde de 1955—1956, notamment lors des grandes inondations de l'été de 1970. Une attention toute particulière

a été réservée aux pièces dotées d'hypocaustes des deux grands thermes romains des IIe et IVe siècles de notre ère.

Ensuite, l'article présente les divers vestiges archéologiques (matériaux de construction, outils, céramique, bijoux) récupérés grâce aux fouilles de sauvegarde effectuées sur la plage du Danube en 1970 et 1971 et par suite des sondages de 1964, 1967 et 1973, dont le but était de localiser l'enceinte orientale de la cité. Il s'agit là d'une suite de matériaux inédits. Sous le rapport chronologique, ces pièces couvrent une époque qui va depuis le néolithique jusqu'à la haute époque féodale (X^e - XIIIe siècles). Les ruines des thermes ont livré entre autres un nouveau lot de briques portant la marque de la flotte romaine du Danube (Classis Flavia Moesica), de petits tuyaux céramiques et de gros clous utilisés pour les hypocaustes, des fragments de marbre et quelques tesserae en mosaïque diversement colorées. Quantité de

menues trouvailles ont été faites aussi bien sur la plage même que dans les quatre tranchées pratiquées dans l'aile est de la forteresse, trouvailles dont les plus nombreuses consistent en tessons d'une poterie romaine et de haute époque féodale. A ceci, il convient d'ajouter encore des fragments de verre et des récipients de verre, une statuette en bronze figurant un-petit amour (fig.111), des outils, des bijoux et des accessoires vestimentaires d'époque romaine et de haute époque féodale. Dignes d'une mention à part s'avèrent les petites croix pectorales, confectionnées en bronze dans la plupart des cas. Enfin, d'une importance particulière sont les sceaux de plomb byzantins, publiés déjà dans leur majeure partie. Sur les centaines de monnaies roumaines, byzantines, tatars et turques, trouvées dans l'intervalle 1963-1973, il convient de retenir le dépôt de 88 monnaies byzantines des XIe - XIIIe siècles, trouvé en 1973 dans la tranchée S6 de l'aile orientale de la cité.

DIE RETTUNGSGRABUNGEN VON NOVIODUNUM

(ZUSAMMENFASSUNG)

Es werden die Ergebnisse und der Plan der Rettungsgrabungen aus den Jahren 1970 und 1971 von der römischen und dann byzantinischen Burg Noviodunum publiziert, wobei neue Daten im Vergleich zu denen aus Peuce VI, 1977, 103-108, gebracht werden. Es werden ausführlich die von der Donau nach den ersten Rettungsgrabungen (1955-1956) und vor allem nach der grossen Überschwemmung aus dem Sommer 1970 im nord-östlichen Teil der Burg entblösten beschrieben. Besondere Aufmerksamkeit wird den neuen, mit Hypokaustum versehenen Räumen der grossen römischen Thermen aus dem II.u.IV.Jh., gewidmet.

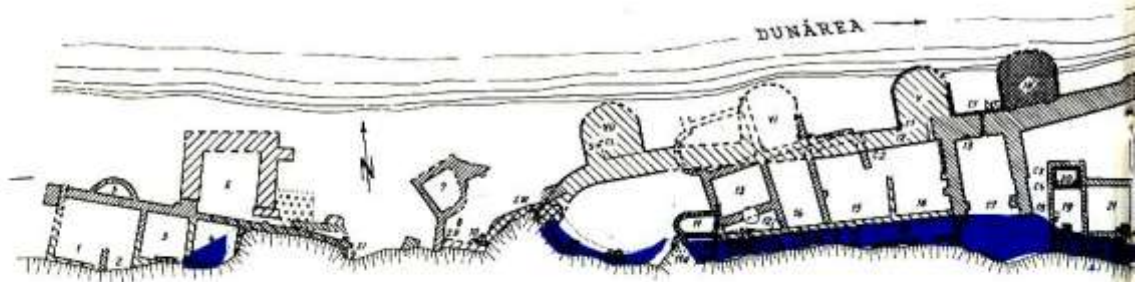
Im weiteren werden die bislang unpublizierten archäologischen Materialien (Baumaterialien, Werkzeuge, Keramik, Schmuckgegenstände), die anlässlich der Rettungsgrabungen aus dem Jahre 1970 u. 1971 auf dem Donaustrand und der für die Identifizierung der Ostmauer durchgeführten Schnitte aus den Jahren 1964, 1967, u. 1973, entdeckt worden sind, vorgeführt. Chronologisch gehören sie vom Neolithikum angefangen bis zum Frühmittelalter (X - XIII Jh.). Zwischen den

Ruinen der Thermen fand man wieder Ziegel mit dem Stempel der römischen Donauflotte (Classis Flavia Moesica), kleine Keramikröhren und Eisennägel, in den Hypokausta Marmorbruchstücke und einige verschiedenfarbige Mosaiktesserae. Auf dem Strand und in den vier, auf der Ostseite der Burg durchgeführten Schnitten fand man viele Kleinfunde, vor allem römische und frühmittelalterliche Keramikbruchstücke. Dazu seien noch zwei Glasfenster und Glasgefässbruchstücke, eine Bronzestatue (Amor) (Abb.111), Werkzeuge, Schmuckgegenstände und Trachtstücke aus der römischen und frühmittelalterlichen Zeit erwähnt. Besonders seien die in der Mehrzahl aus Bronze erzeugten Brustkreuze hervorgehoben. Sehr wichtig sind dann die byzantinischen Bleisiegel, von denen die Meisten schon publiziert sind. Von den hunderten byzantinischen, römischen, tatarischen und türkischen Münzen, die während 1963-1973 entdeckt wurden, wird nur ein byzantinischer Schatzfund mit 88 byzantinischen Münzen aus dem XI - XIII. Jh., entdeckt im Jahre 1973 im Schnitt 6 auf der Ostseite der Burg, erwähnt.

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA NOVIODUNUM

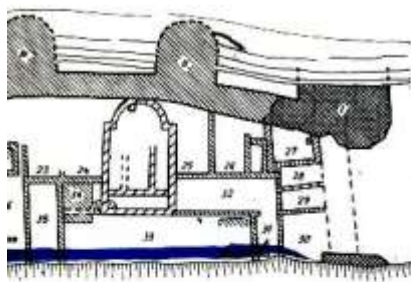
(text, p. 97)

I. ȘI AL. BARNEA

	Zid de piatră cu mortar simplu		Zid cu prundiș la bază și cu cărămidă sfărâmată sus		Construcții de cărămidă
	Zid de piatră cu mortar simplu la bază și cu prundiș măronț sus		Zid cu cărămidă pisată		Suprapuneri de ziduri cu ceramice
	Zid de piatră cu mortar cu prundiș		Suprapuneri de ziduri cu prundiș și cărămidă pisată		Ceramică geto-dacă
	Zid cu mortar cu bucafele de cărămidă sfărâmată		Ziduri cu pământ		Pavaj cu marlar
					Malul rupt de ape între 1854

PL. I. — PLANUL RUINELOR DIN ZONA DE NORD-EST A CETĂȚII NOVIODUNUM.

PL. I — LE RELEVÉ DES RUINES DE LA ZONE NORD-EST DE LA CITÉ DE NOVIODUNUM.

TAF. I — PLAN DER RUINEN AUS DER NORD-OSTZONE DER STADT NOVIODUNUM.

PL. II. — 1) ÎNCĂPERILE 1-3; 2) ÎNCĂPERILE 11, 11 A ȘI 12.

PL. II — 1) LES PIÈCES 1-3; 2) LES PIÈCES 11, 11A ET 12;

TAF. II — 1) RÄUME 1-3; 2) RÄUME 11, 11 a, 12.

in felul de mortar

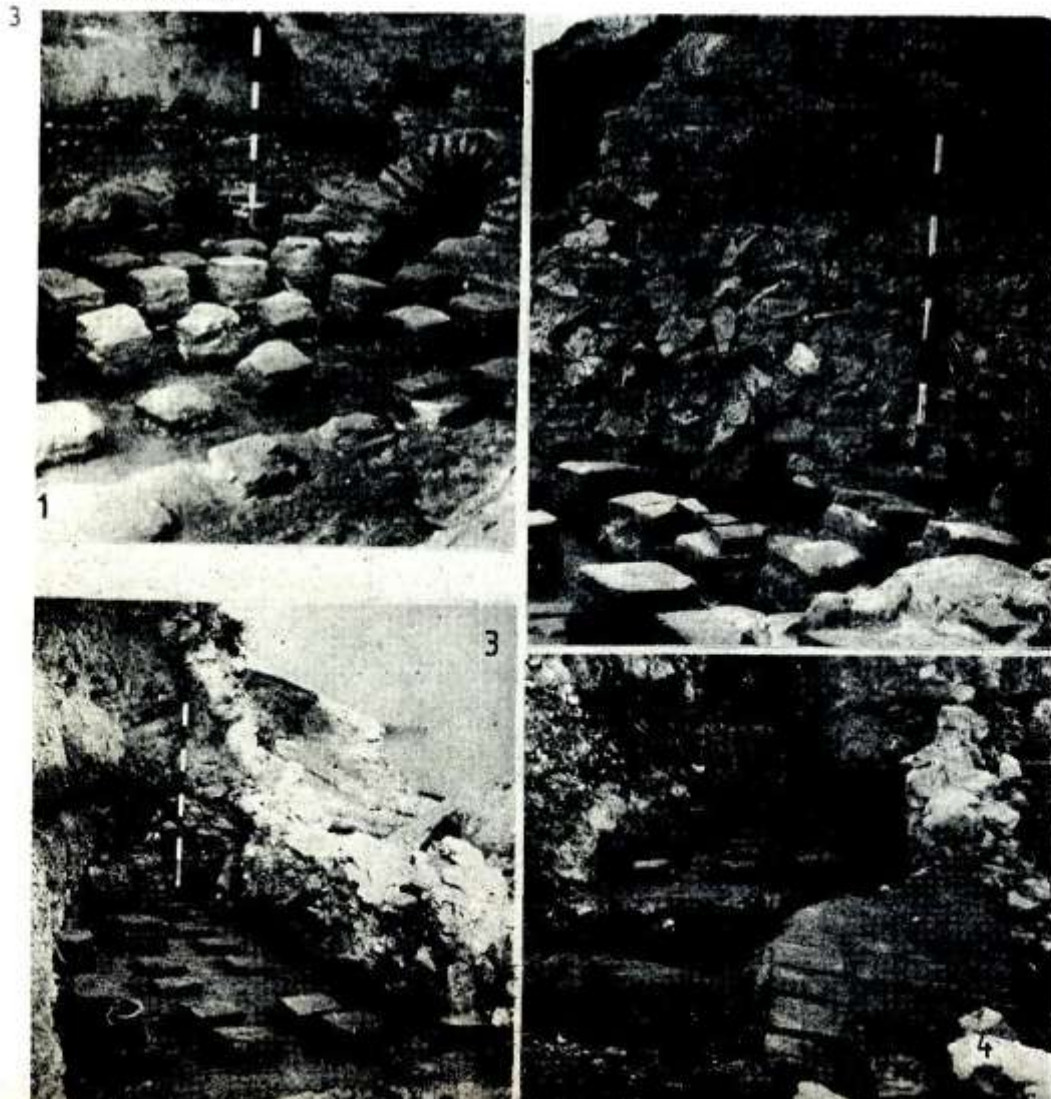
77.

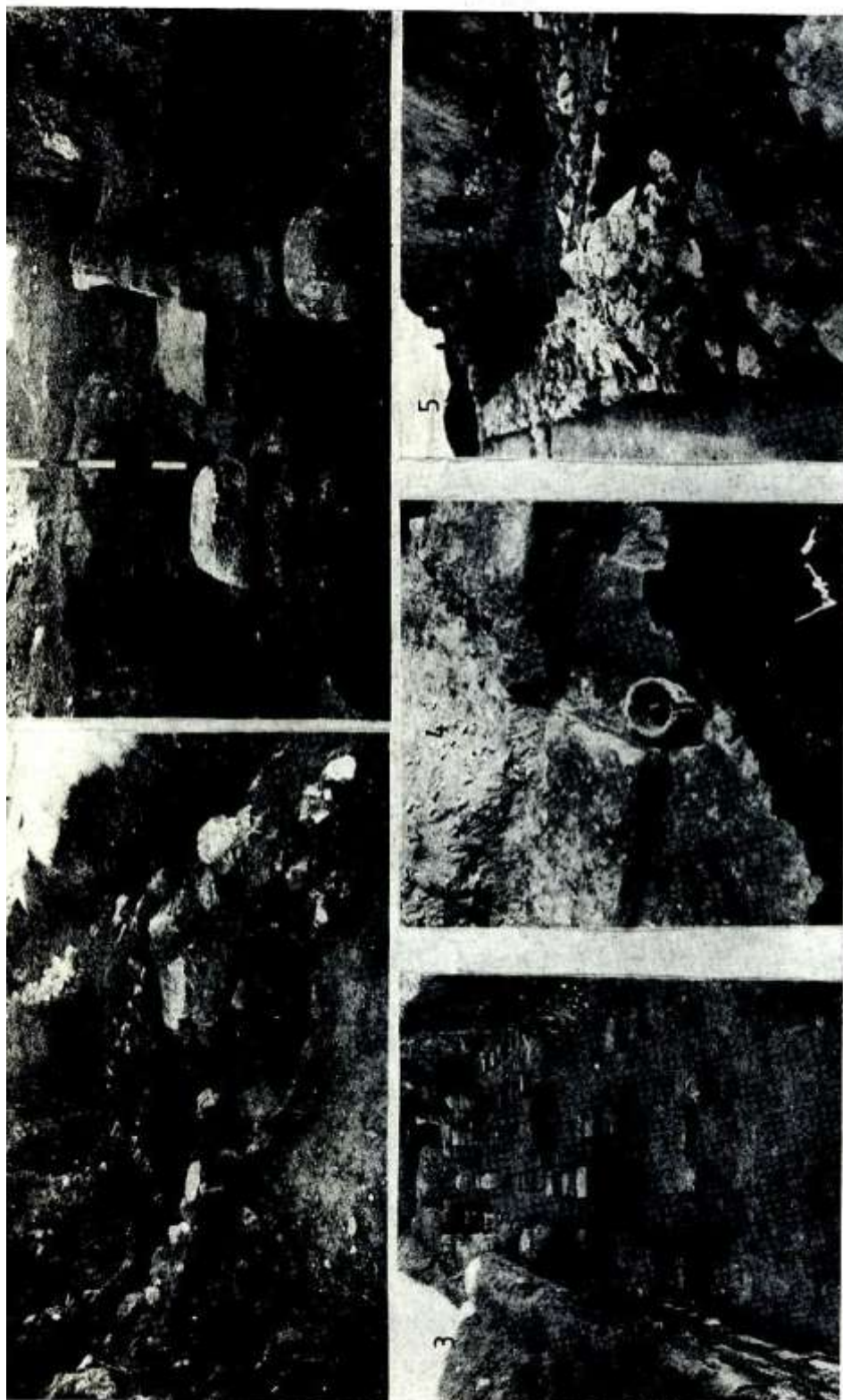

PL. III. — 1) HYPOCAUSTUL ÎNCĂPERII NR. 42; 2) ZIDUL DE EST AL ÎNCĂPERII NR. 42; 3) HYPOCAUSTUL ÎNCĂPERII NR. 41; 4) PAVAJ DE CĂRĂMIDĂ LA EST DE HYPOCAUSTUL NR. 41.

PL. III — 1) L'HYPOCAUSTE DE LA PIÈCE NO 42; 2) LE MUR EST DE LA PIÈCE NO 42; 3) L'HYPOCAUSTE DE LA PIÈCE NO 41; 4) PAVAGE EN BRIQUES À L'EST DE L'HYPOCAUSTE NO 41.

TAF. III — 1) HYPOKAUSTANLAGE DES RAUMES 42; 2) OSTMAUER DES RAUMES 42; 3) HYPOKAUSTANLAGE DES RAUMES 41; 4) ZIEGELFUSSBODEN ÖSTLICH DER HYPOKAUSTANLAGE 41.

PL. IV. — 1) BOUTŢ CHIUPURI ÎN ÎNCĂPEREA NR. 40; 2) GURĂ DE FOC A HYPOCAUSTULUI NR. 38; 3) HYPOCAUSTUL NR. 38; 4) OBIECT DE FIER ÎN ZIDUL DE EST AL ÎNCĂPERII NR. 17; 5) ÎNCĂPEREA CORIDOR NR. 39.

PL. IV — 1) DEUX JARRES DE LA PIÈCE NO 40; 2) LA BOUCHE A FEU DE L'HYPOCAUSTE NO 38; 3) L'HYPOCAUSTE NO 38; 4) OBJET EN FER DANS LE MUR EST DE LA PIÈCE NO 17; 5) LA PIÈCE-COULOIR NO 39.

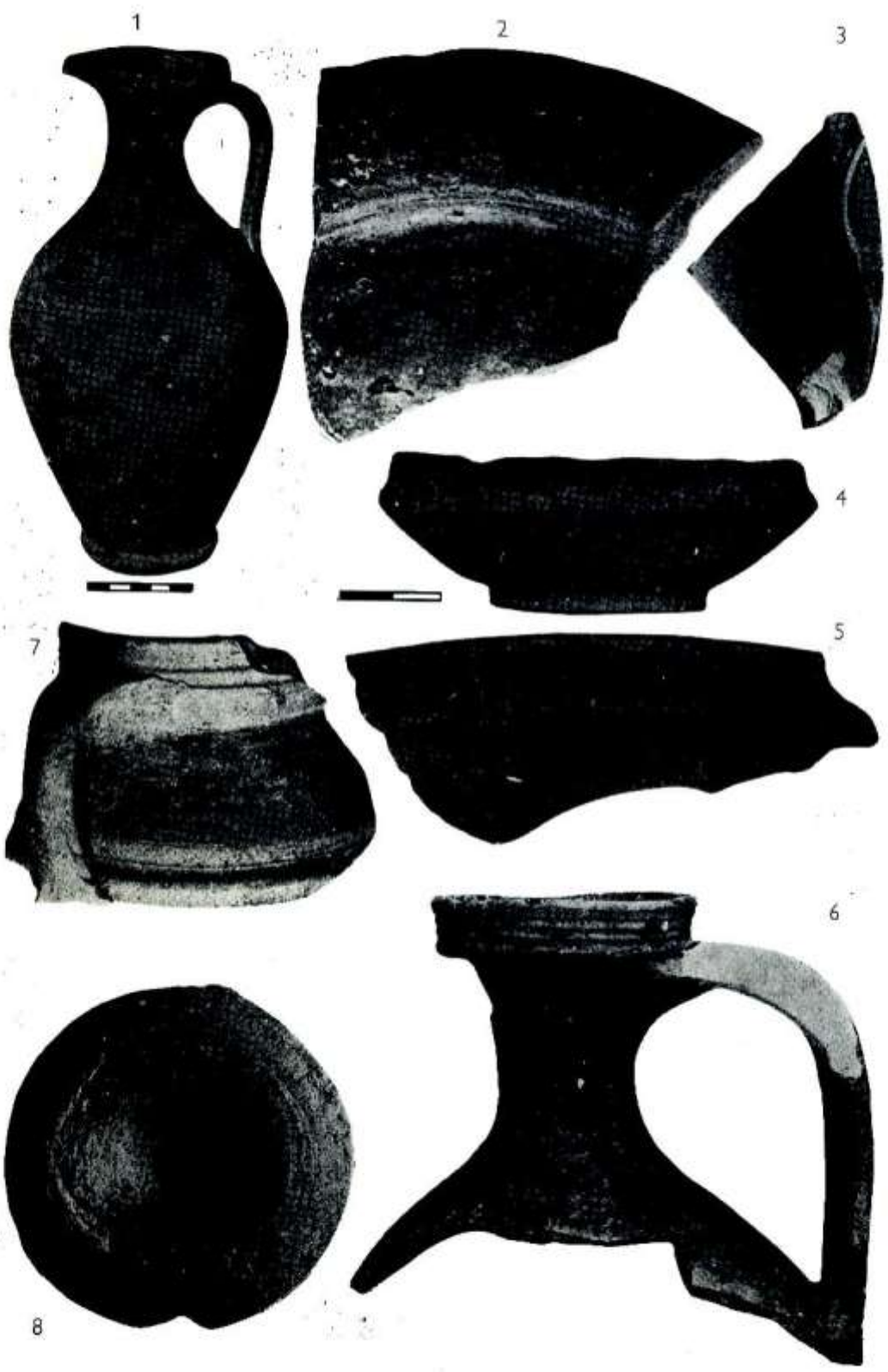
TAf. IV — 1) ZWEI VORRATSGEFÄSSE AUS DEM RAUM 40; 2) FEUERMUND DER HYPOKAUSTANLAGE 38; 3) HYPOKAUSTANLAGE 38; 4) EISENGEGENSTAND IN DER OSTMAUER DES RAUMES 17; 5) DURCHGANGSRAUM 39.

PL. V. — 1-2) FRAGMENTE DE CĂRĂMIZI CU STAMPILA CLASSIS FLAVIA MOESICA; 3-4) TUBULI DE LUT ARS; 5-7) PIROANE DE FIER FOLOSITE LA HYPOCAUST

PL. V — 1-2) FRAGMENTS DE BRIQUES PORTANT LA MARQUE DE LA CLASSIS FLAVIA MOESICA; 3-4) TUYAUX EN TERRE CUITE; 5-7) GROS CLOUS EN FER UTILISÉS POUR L'HYPOCAUSTE

TAF. V — 1-2) ZIEGELBRUCHSTÜCKE MIT DEM STEMPEL DER CLASSIS FLAVIA MOESICA; 3-4) TUBULI AUS TON; 5-7) EISENNÄGEL VOM HYPOKAUSTUM.

PL. VI. — 1) ULCIOR ROMAN (SEC. II E.N.); 2) FRAGMENT CERAMIC DIN PRIMA EPOCĂ A FIERULUI; 3-8) CERAMICĂ ROMANĂ.

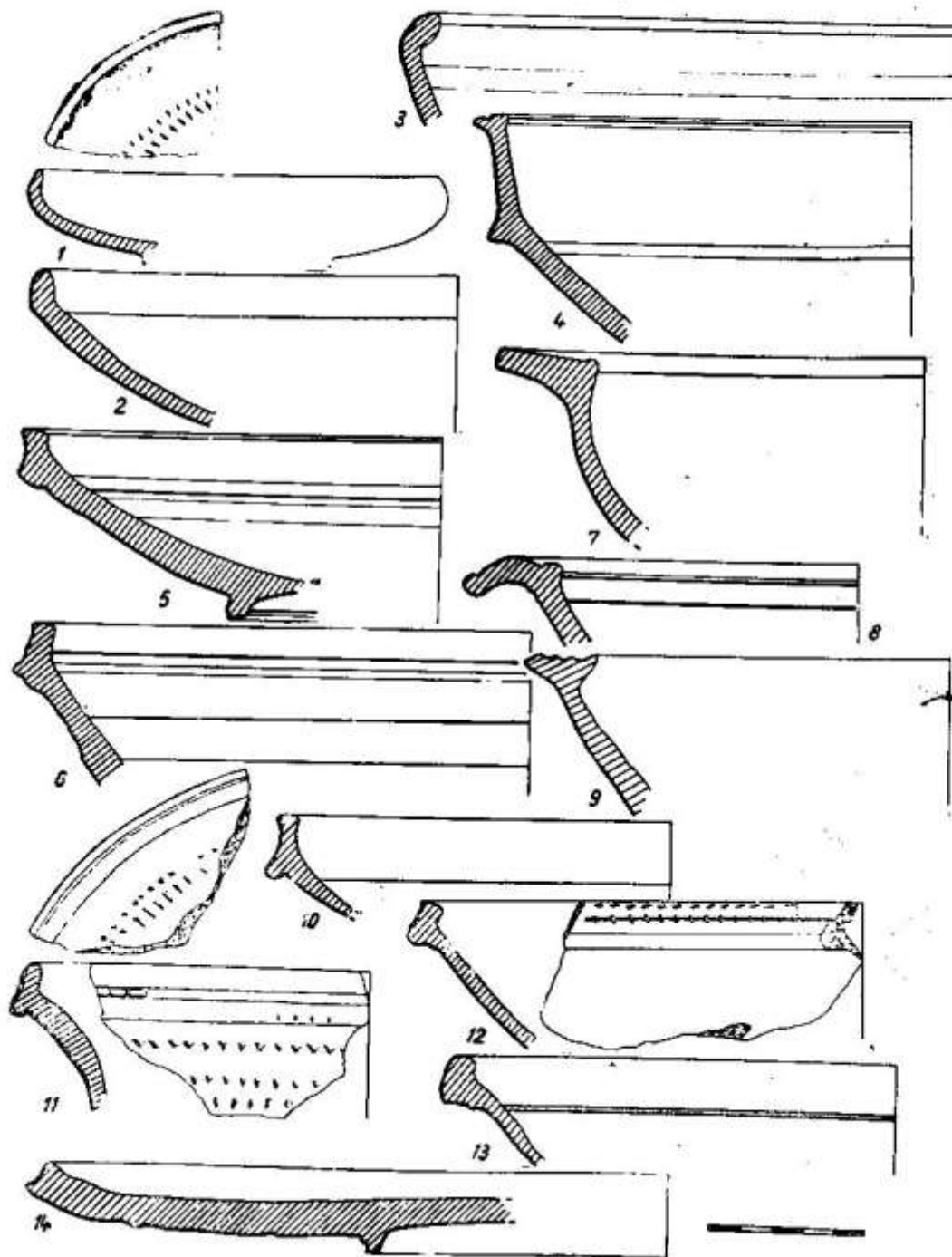
PL. VI — 1) CRUCHE ROMAINE (IIe S. DE N.É.); 2) FRAGMENT CÉRAMIQUE DU PREMIER ÂGE DU FER; 3-8) CÉRAMIQUE ROMAINE.

TAF. VI — 1) RÖMISCHER KRUG (II. JH.V.Z.); 2) HALLSTATTZEITLICHES KERAMIKBRUCHSTÜCK; 3-8) RÖMISCHE KERAMIK.

PL. VII. — CERAMICĂ ROMANĂ: 1-13) CASTROANE; 14) PLATOU.

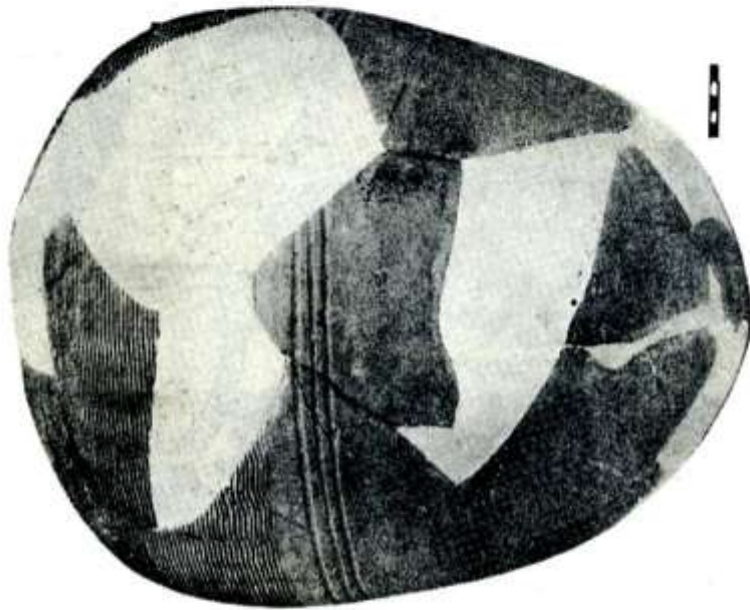
PL. VII — CÉRAMIQUE ROMAINE: 1-13) BOLS; 14) PLATEAU.

TAF. VII RÖMISCHE KERAMIK: 1-13) SCHÜSSEL; 14) TELLER.

2

3

1

PL. VIII. — AMFORE ROMANE TÎRZII.

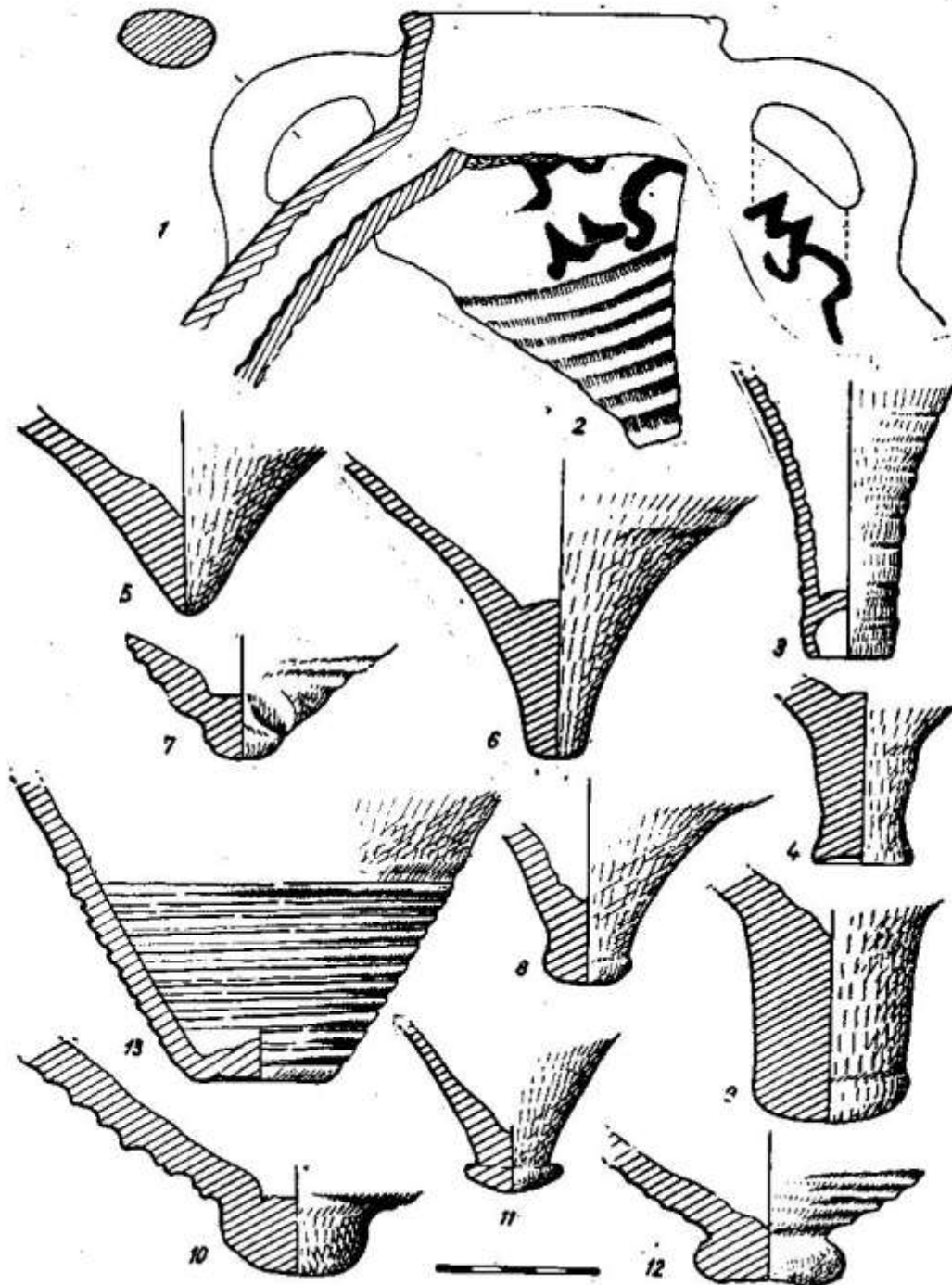
PL. VIII — AMPHORES DE LA BASSE ÉPOQUE ROMAINE.

TAF. VIII — SPÄTRÖMISCHE AMPHOREN.

PL. IX. — FRAGMENTE DE AMFORE ROMANE.

PL. IX — FRAGMENTS D'AMPHORES ROMAINES.

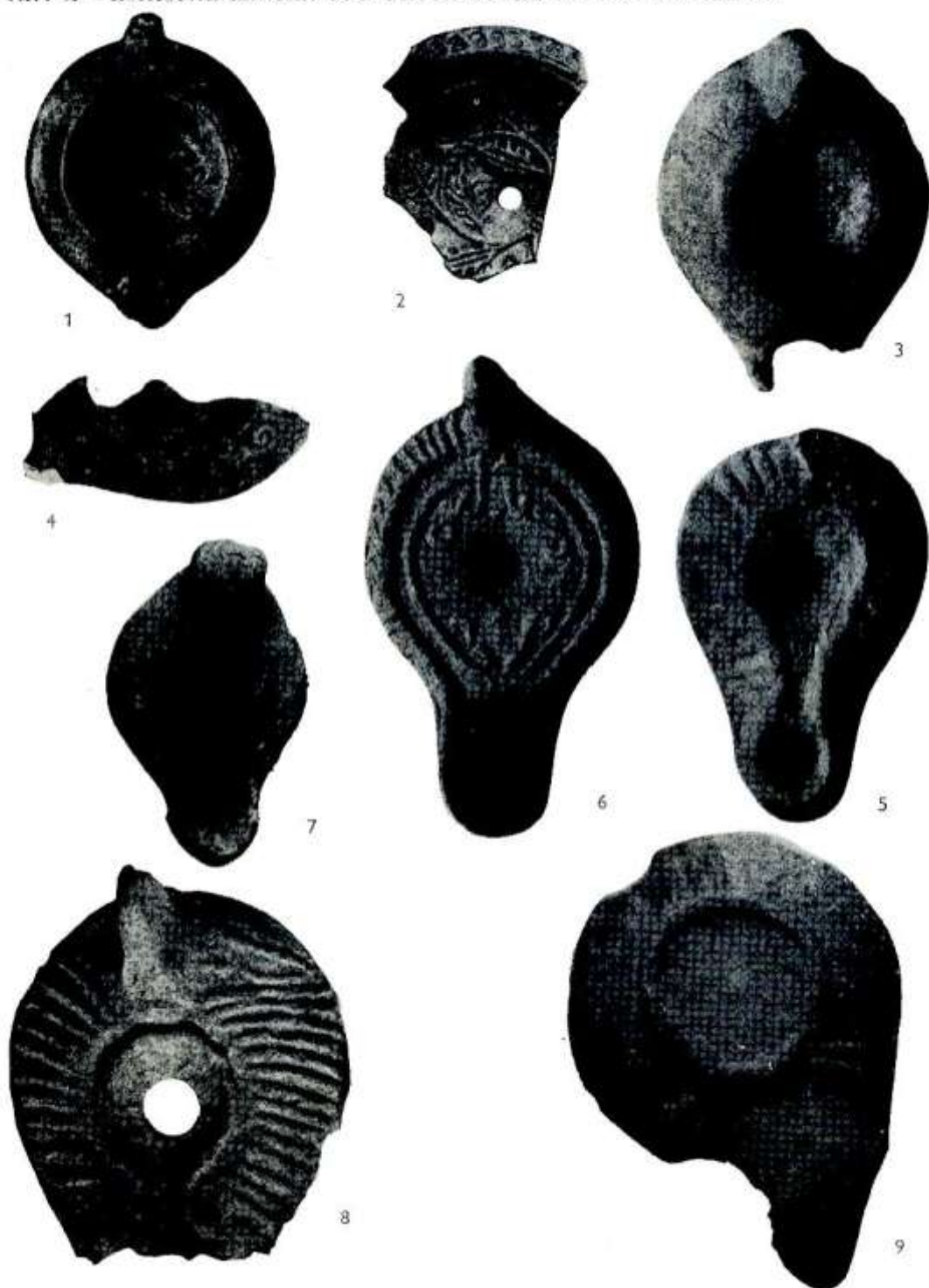
TAF. IX — RÖMISCHE AMPHORENBRUCHSTÜCKE.

PL. X. — OPAIȚE ȘI FRAGMENTE DE OPAIȚE ROMANE.

PL. X — LAMPES ET FRAGMENTS DE LAMPES ROMAINES.

TAF. X — RÖMISCHE LAMPEN UND BRUCHSTÜCKE RÖMISCHER LAMPEN.

PL. XI. — STATUETĂ DE BRONZ REPREZENTÎND UN AMORAŞ.

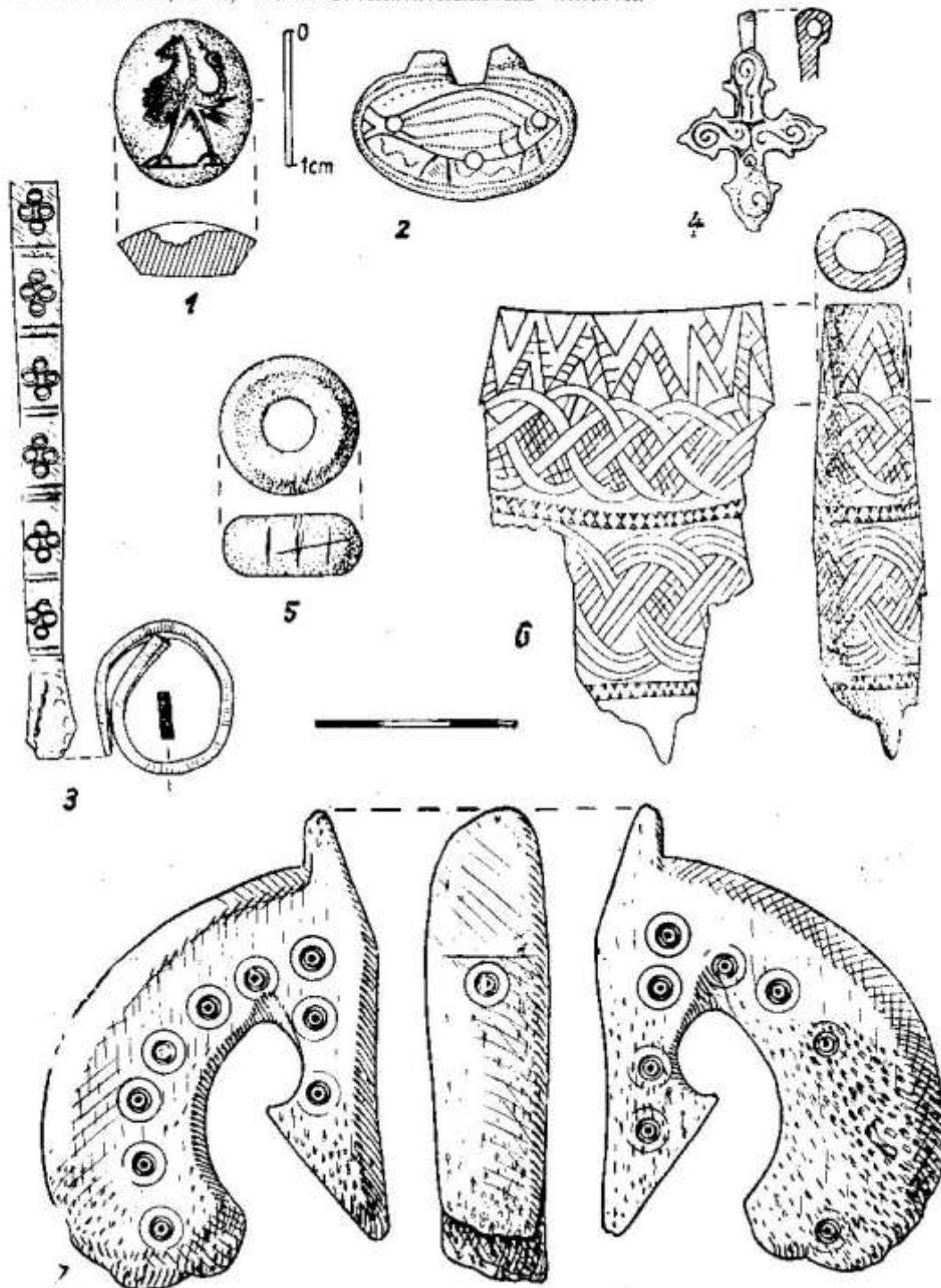
PL. XI — STATUETTE EN BRONZE FIGURANT LE DIEU AMOR.

TAF. XI — BRONZESTATUETTE EINEN AMOR DARSTELLEND.

PL. XII. — OBIECTE DE PODOABĂ ȘI DE CULT: 1—2) ROMANE; 3—4) BIZANTINE; 5—7) UNELTE FEUDALE TIMPURIIL.

PL. XII. — BIJOUX ET OBJETS DE CULTE: 1- 2) ROMAINES; 3-4) BYZANTINS; 5-7) Outils de la haute époque féodale.

TAF. XII — RÖMISCHE (1-2) UND BYZANTINISCHE (3-4) SCHMUCK- UND KULTGEGENSTÄNDE; 5-7) FRÜHMITTELALTERLICHE GERÄTE.

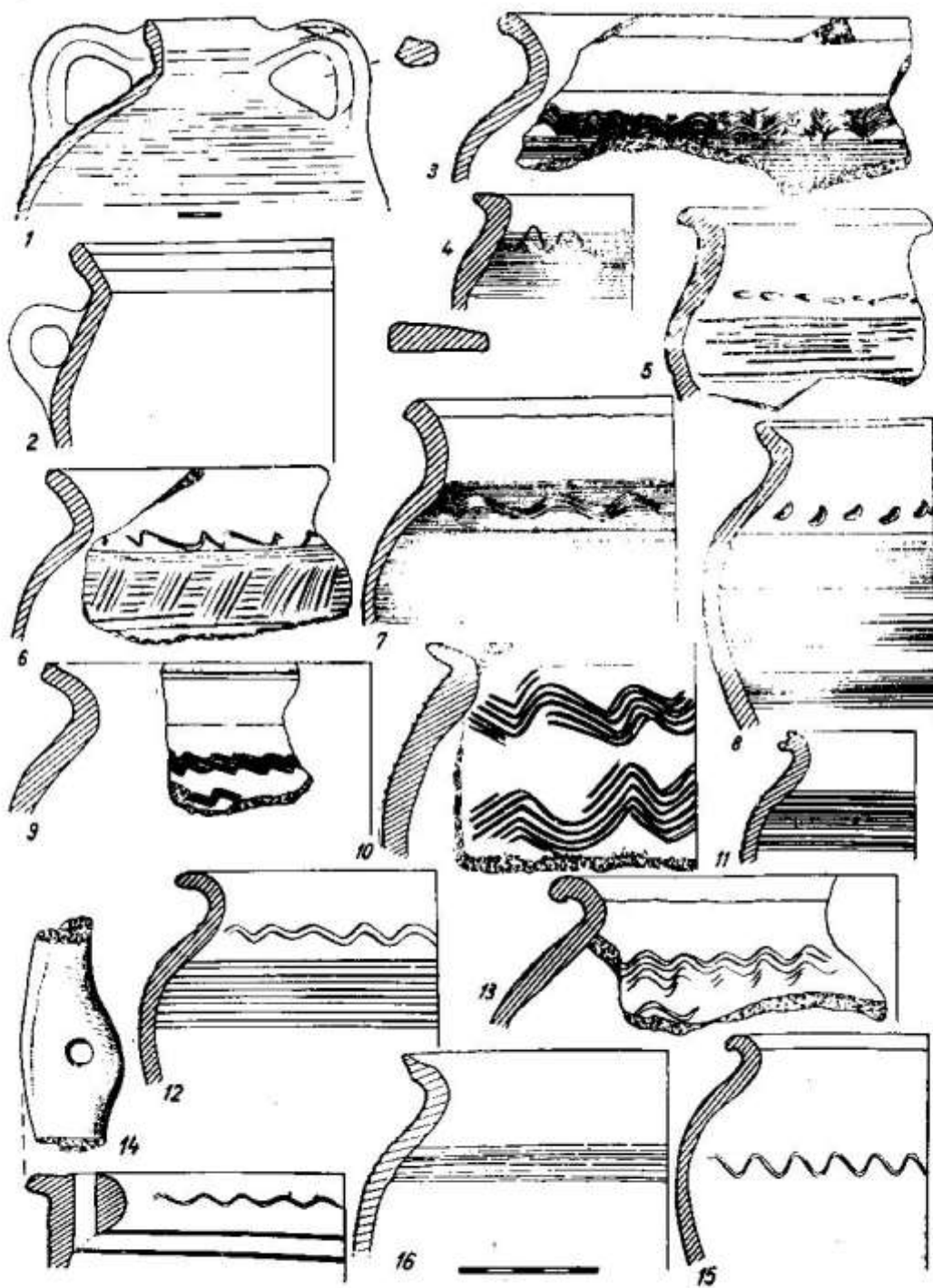
PL. XIII. — DIFERITE OBIECTE MĂRUNTE: 1-4) ROMANE; 5-19) FEUDALE TIMPURIU.
 PL. XIII — DIVERS MENUS OBJETS: 1-4) ROMAINS; 5-19) DE LA HAUTE ÉPOQUE
 FÉODALE.
 TAF. XIII — VERSCHIEDENE RÖMISCHE (1-4) UND FRÜHMITTELALTERLICHE (5-19)
 KLEINFUNDE.

PL. XIV. — CERAMICĂ FEUDALĂ TIMPURIU.

PL. XIV — CÉRAMIQUE DE LA HAUTE ÉPOQUE FÉODALE.

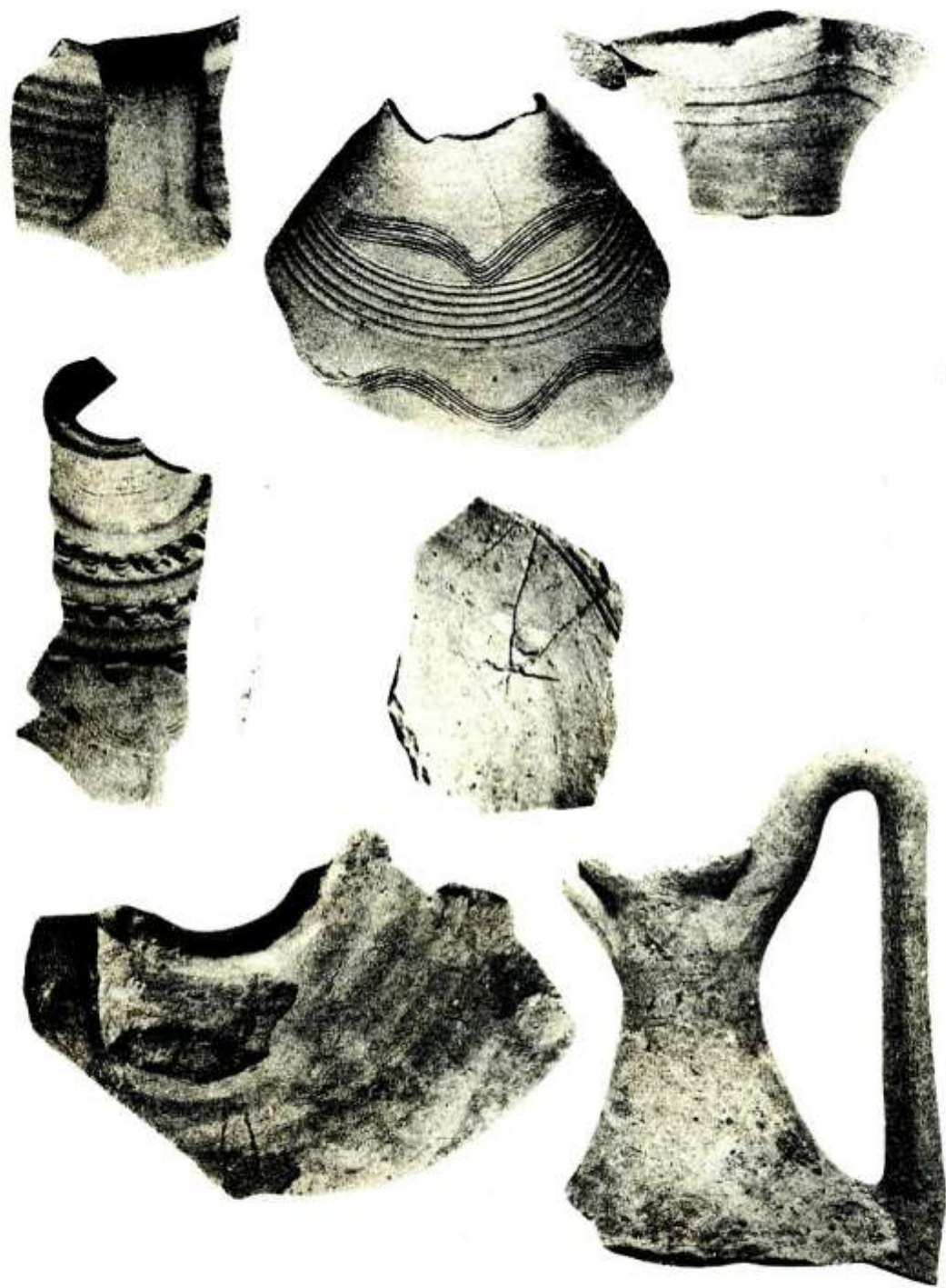
TAF. XIV — FRÜHMITTELALTERLICHE KERAMIK.

PL. XV. — CERAMICĂ FEUDALĂ TIMPURIÉ.

PL. XV — CÉRAMIQUE DE LA HAUTE ÉPOQUE FÉODALE.

TAf. XV — FRÜHMITTELALTERLICHE KERAMIK.

PL. XVI. — FRAGMENTE CERAMICE BIZANTINE.

PL. XVI — FRAGMENTS DE CÉRAMIQUE BYZANTINE.

TAF. XVI — BYZANTINISCHE KERAMIKBRUCHSTÜCKE.